

Boks 2.2 Hvordan OECD måler opphoping av levekår

OECD har beregnet en summarisk indikator for opphoping av levekår med utgangspunkt i samvariasjonen mellom noen sentrale livskvalitetsdimensjoner. Samvariasjonen er målt ved (partielle) korrelasjonskoeffisienter som har verdi mellom -1 og +1. Positiv korrelasjonskoeffisient for to dimensjoner betyr at når den ene har høy (lav) verdi, er det en tendens til at den andre har det samme. Dersom for eksempel korrelasjonskoeffisienten for utdanning og helse er positiv, innebærer det at et høyt utdanningsnivå ofte går sammen med god helse. Negativ korrelasjons-

koeffisient innebærer at høy verdi for én dimensjon tenderer til å gå sammen med lav verdi for den andre. Eksempelvis vil en negativ korrelasjonskoeffisient for utdanning og helse indikere at et høyt utdanningsnivå ofte går sammen med dårlig helse. Jo nærmere én (minus én) korrelasjonskoeffisienten ligger, desto sterkere er tendensen til positiv (negativ) samvariasjon. En korrelasjonskoeffisient nær null innebærer at det er lite systematikk i samvariasjonen mellom to dimensjoner.

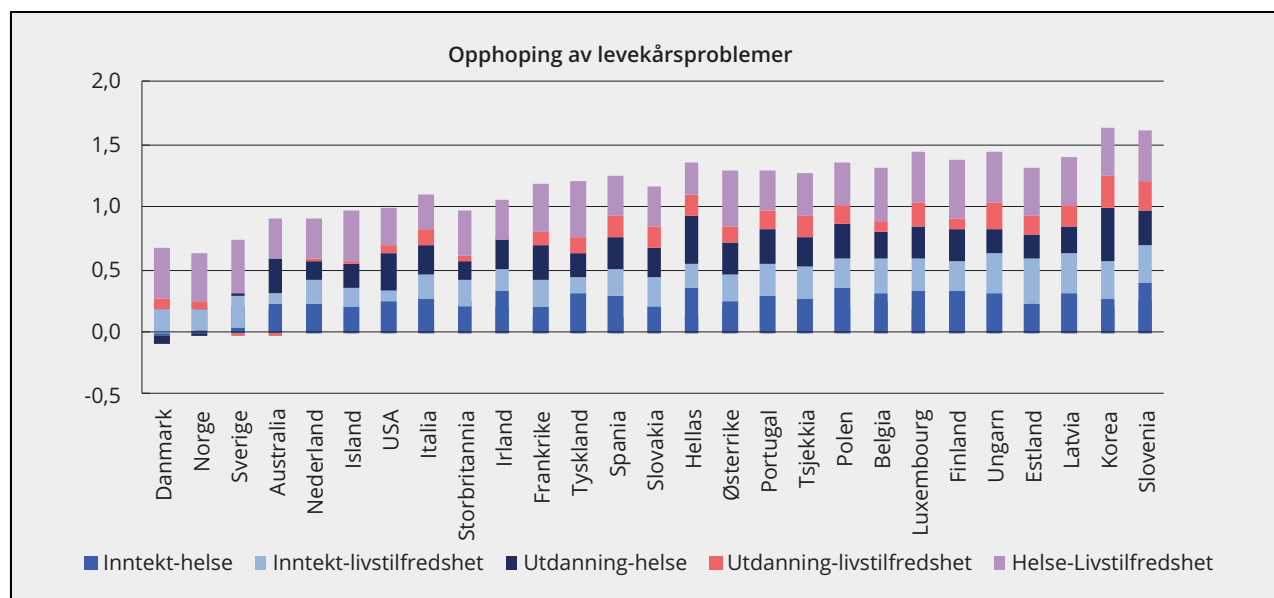
Figuren antyder at tendensene til opphoping er lave i Danmark, Sverige og Norge, og at tendensen til opphoping generelt er mindre i de gamle medlemslandene i OECD enn i de landene som sluttet seg til OECD etter 1990.

Som OECD har også Verdensbanken utviklet et mål for livskvalitet. Verdensbanken tar utgangspunkt i et spørsmål om hvor høyt opp på en stige med 11 trinn et utvalg av befolkningen i de enkelte land vil plassere sin egen livskvalitet. Ser vi på gjennomsnittlig rangering i Verdensbankens siste fem rapporter, kommer Norge ut som nummer to av de over 150 landene som det gis tall for, rett bak Danmark. Sveits, Island og Finland kom-

mer på de neste tre plassene. Ser vi på den siste rapporten for seg, ligger Finland på førsteplass og Norge på annen.

2.3 Utviklingen i inntektsulikhet**2.3.1 Utviklingen i inntektsfordelingen**

OECDs rammeverk illustrerer at inntekt er en sentral levekårskomponent. Over tid bestemmes den enkelte husholdnings forbruksmuligheter i betydelig grad av utviklingen i inntektene etter skatt. De viktigste kildene til inntekt er arbeid, kapital (formue) og overføringer. Forbruksmulig-

Figur 2.3 Opphoping av levekårsproblemer målt ved samvariasjon mellom sentrale dimensjoner av livskvalitet. 2013

Kilde: OECD 2018. How's life? 2017.

Boks 2.3 Inntektsbegreper og inntektsstatistikk

I fordelingsanalyser er det vanlig å skille mellom markedsinntekt og disponibel inntekt (nettoinntekt). Markedsinntekten består av lønns-, kapital- og næringsinntekter, det vil si de inntektene som opptjenes i den løpende produksjonen. Lønnsinntekt omfatter kontantlønn, honorarer og andre godtgjørelser, sykepenger, fødsels- og adopsjonspenger, skattepliktige naturalytelser og lønnsinntekten til eventuelle barn under 13 år. Kapitalinntekter omfatter inntekter som renteinntekter, aksjeutbytte, realisasjonsgevinster. Næringsinntekt er inntekt fra egen næringsvirksomhet for eksempel i primærnæringer, bygg- og anlegg, varehandel, transport og andre tjenesteytende næringer. Disponibel inntekt, også omtalt som nettoinntekt, er summen av markedsinntekter og overføringer fratrullet skatt.

I Norge er inntektsstatistikken basert på ligningsopplysninger, mens mange andre land henter slik informasjon fra spørreundersøkelser. Ligningstall dekker alle inntektstakere, men omfanget av opplysninger er avhengig av skattesystemets avgrensinger. Spørreundersøkelser er normalt basert på et utvalg av befolkningen og kan være preget av underrapportering og systematisk frafall. Ved begge kildene er måleproblemene størst for kapital- og næringsinntekter.

En fullstendig analyse av inntektsfordelingen burde i prinsippet inkludere alle tilkomster som kan gi grunnlag for forbruk. Ubetalt arbeid i hjemmet, ulike naturalytelser og urealiserte gevinster gir forbruksmuligheter på linje med registrert inntekt fra arbeid eller kapital, men er utelatt fra de fleste analyser av inntektsfordeling. Det samme gjelder verdien av fritid. Også selveid bolig gir avkastning i form av nytten ved å bo i den, ofte omtalt som de tjenestene boligen yter. Verdien av disse tjenestene kan for eksem-

pel måles med hva man ville fått i kontantinntekt dersom man leide ut boligen.

Dersom markedsinntekt eller disponibel inntekt legges til grunn for fordelingsanalyser, fanges ikke verdien av offentlige tjenester opp. I Norge nyter familiene godt av gratis eller subsidierte offentlige tjenester som utdanning, helse, barnehager og eldreomsorg. Det er stor forskjell på å ha en gitt kontantinntekt i et land der slike tjenester er gratis, og å ha den samme inntekten i et land der slike tjenester må kjøpes i det private markedet. Verdien av offentlige tjenester utgjør en større andel av inntekten for personer med lav inntekt enn for personer med høy inntekt. Offentlig finansierte velferdstjenester kan dermed bidra til å redusere forskjellene i levekår. Det er derfor viktig også å se på betydningen av slike tjenester ved vurdering av levestandard og inntektsfordeling, se avsnitt 2.4.

I analyser av inntektsfordelingen brukes gjerne disponibel inntekt for en husholdning som utgangspunkt for å vurdere de enkelte medlemmenes økonomiske situasjon. For å kunne sammenligne inntekten til husholdninger med ulik størrelse og sammensetning benyttes ekvivalensskalaer. Slike skalaer sikter mot å fange opp hvordan de økonomiske behovene varierer med antallet husholdsmedlemmer og deres alder. De legger vanligvis til grunn at det er stordriftsfordeler ved å leve sammen i et hushold, og at det er billigere å dekke konsumbehovene til barn enn til voksne. I norsk sammenheng benyttes ofte EUs ekvivalensskala, der første voksne får en vekt lik 1, de neste voksne en vekt lik 0,5 hver, mens hvert barn får vekt lik 0,3. Når en benytter ekvivalensskalaer, forutsetter en at husholdningsinntekt korrigert for stordriftsfordeler i konsumet blir fordelt likt på husholdningsmedlemmene.

hetene kan imidlertid også påvirkes av forhold som ikke nødvendigvis fanges opp i inntektsstatistikken, som forbruket av tjenester fra egen bolig, naturalytelser, (ubetalt) arbeid i hjemmet og gratis eller subsidierte offentlige tjenester, se boks 2.3.

For å beskrive ulikhet i fordelingen av inntekt benyttes ofte Gini-koeffisienten. Gini-koeffisienten er et mål for hvordan inntekt eller andre ressurser er fordelt på personer eller husholdninger.

Koeffisienten tar verdier mellom null og én. Den er lik null dersom alle personer eller husholdninger disponerer like mye ressurser. Den er lik én dersom alle ressursene disponeres av én person eller husholdning, se nærmere omtale i boks 2.4.

Ved å sammenligne Gini-koeffisienter for ulike år ser vi hvordan fordelingen av inntekt utvikler seg over tid. Sammenligninger av utviklingen i inntektsfordelingen mellom ulike land gir et utgangspunkt for å vurdere om utviklingen i

Boks 2.4 Om Gini-koeffisienten som mål på ulikhet

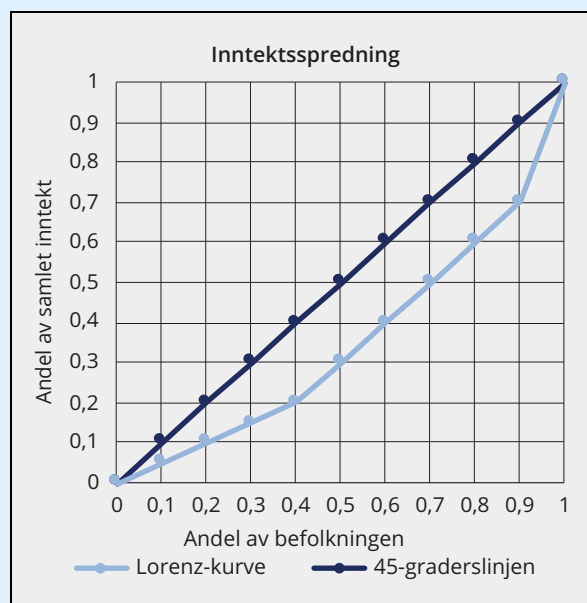
Gini-koeffisienten kan avledes fra Lorenz-kurven, som viser hvor stor andel av samlet inntekt som tilfaller en gitt andel av befolkningen når befolkningen er ordnet etter stigende inntekt. Figur 2.4 viser Lorenz-kurven for inntekt etter overføringer og skatt for Norge i 2016. Den horisontale aksene viser andeler av befolkningen rangert etter inntekt, her målt i tideler (desiler). På den vertikale aksene måles prosent av samlet inntekt. Dersom man velger et punkt langs den horisontale aksene, for eksempel 0,1, vil det tilhørende punktet på Lorenz-kurven vise hvor stor andel av samlet inntekt som tilfaller de fattigste 10 prosent av befolkningen. I et samfunn der alle har lik inntekt, vil Lorenz-kurven falle sammen med den rette 45-graderslinjen i figur 2.4 (likhetslinjen). De fattigste 10 prosent får da 10 prosent av inntekten, de fattigste 25 prosent får 25 prosent av inntekten. Jo lenger unna Lorenz-kurven 45-graderslinjen ligger, desto mer ulik er inntektsfordelingen.

Gini-koeffisienten kan regnes ut som forholdet mellom arealet mellom Lorenz-kurven og likhetslinjen, og arealet under likhetslinjen. Når Lorenz-kurven faller sammen med likhetslinjen er dette forholdstallet lik null. Dersom all inntekt tilfaller én person, vil forholdstallet være likt 1. Ofte brukes en Gini-indeks for å uttrykke Gini-koeffisienten i prosent. For eksempel har de fleste OECD-land i 2016 (eller seneste tilgjengelige år) en Gini-koeffisient på mellom 0,25 og 0,35, som tilsvarer en Gini-indeks på mellom 25 prosent og 35 prosent.

Gini-koeffisienten kan beregnes som halvparten av den gjennomsnittlige forskjellen i inntekt mellom alle mulige par av inntektsmottakere i befolkningen dividert med gjennomsnittlig inntekt for alle inntektsmottakere. Det gir grunnlag for følgende tolkning av Gini-koeffisi-

enten. Anta at man velger ut to inntektsmottakere ved tilfeldig trekning. Da vil Gini-koeffisienten multiplisert med to være lik forventet forskjell mellom inntektene til de to inntektsmottakere, regnet som andel av gjennomsnittsinntekten. En Gini-koeffisient på 25 prosent innebærer dermed at forventet forskjell i inntekt mellom to tilfeldige valgte inntektsmottakere tilsvarer 50 prosent av gjennomsnittsinntekten i samfunnet.

Gini-koeffisienten kan brukes på mange ulike (inntekts)størrelser, og hva en kan lese ut om fordeling avhenger av hvilke størrelser en tar utgangspunkt i. For en helhetlig beskrivelse kan det være nødvendig ikke bare å se hen til inntekt, men også til fordelingen av helse, utdanning, deltakelse mv.

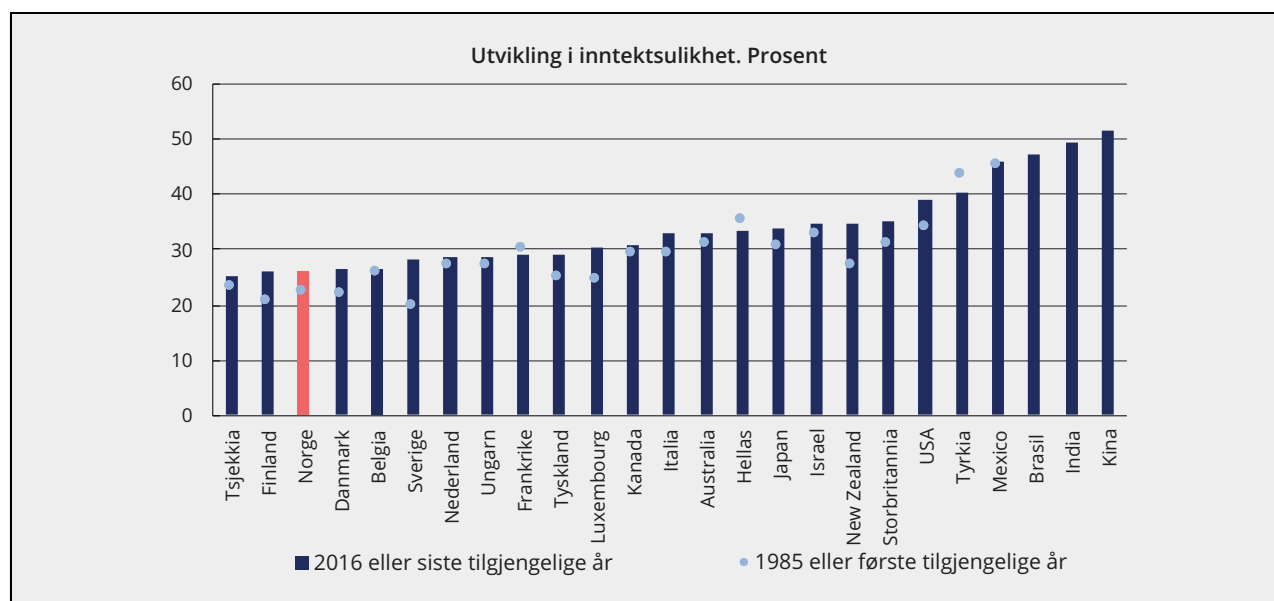
Figur 2.4 Lorenz-kurve for Norge, 2016

Kilde: Finansdepartementet.

Norge er en del av et bredere internasjonalt mønster, eller om utviklingen i større grad må betraktes som resultat av hjemlige forhold.

Figur 2.5 viser Gini-indeksen for disponibel husholdningsinntekt i 1985 og 2016 for et utvalg land i og utenfor OECD. I 19 av de 22 OECD-landene som dekkes av figuren, har ulikheten i fordelingen av inntekt økt gjennom de siste 30 årene.

Sammenligner vi de nordiske landene, ser vi at økningen i ulikhet har vært noe mindre i Danmark og Norge enn i Finland og Sverige. Ulikheten i inntektsfordelingen fremstår nå som litt større i Sverige enn i de tre nabolandene. Kina, India, Brasil og Mexico skiller seg ut med særlig høy ulikhet i inntekt etter skatt og overføringer.

Figur 2.5 Gini-indeks for inntekt etter skatt. 1985¹ og 2016 eller siste tilgjengelige år. OECD-skala

¹ For en del land er Gini-indeksen fra et år rundt 1985 brukt. For enkelte land er verdien fra et noe senere tidspunkt. (Tsjekkia (1992), Ungarn (1991) og Australia (1995)). Inntektsdefinisjonen kan variere mellom land og mellom år.

Kilde: OECD.

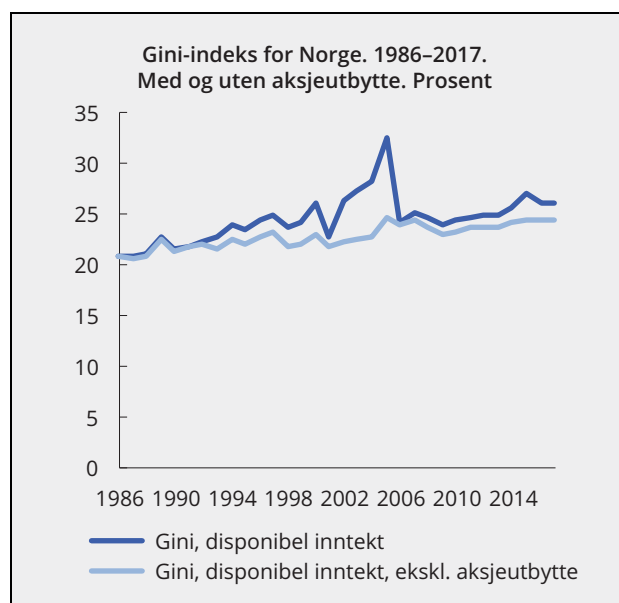
Figuren illustrerer videre at ulikheten i fordelingen av inntekt etter skatt er relativt lav i Norge sett i et internasjonalt perspektiv. Hvis vi ser på alle de 37 OECD-landene, er det fire som har noe lavere Gini-indeks enn Norge. I tillegg til Tsjekkia og Finland som er med i figuren, gjelder dette Slovenia og Slovakia. 32 av OECD-landene har dermed (til dels betydelig) mer ulik fordeling av inntekt enn i Norge. Statistisk sentralbyrå har nylig publisert tall for Gini-indeksen for Norge for 2017, som viser samme resultat som tallene for 2016.

Figur 2.6 viser utviklingen i Gini-indeksen for disponibel husholdningsinntekt for Norge fra 1986 til 2017. Det fremgår av figuren at det var en sterk oppgang i Gini-indeksen for disponibel inntekt frem mot 2005, etterfulgt av en kraftig nedgang. En lignende, men svakere tendens er synlig rundt 2015. Det er nærliggende å se disse svingningene som resultater av tilpasninger til endringer i den skattemessige behandlingen av utbytte, som ga sterke insentiver til å ta ut utbytte i 2005 og 2015. Flytting av kapital fra selskap til eier gir utslag i Gini-koeffisienten for inntekt, til tross for at slik kapitalflytting ikke har en innvirkning på den reelle inntekts- og formuesfordelingen. Når utbetalingene av utbytte ikke tas med, har inntektsfordelingen vært langt mer stabil, men også i dette tilfellet indikerer Gini-indeksen at ulikheten har steget gjennom perioden. Vi ser også at begge seriene viser noen mindre svingning

ger fra år til år, trolig knyttet til konjunkturbevegelser og andre tilfældige forhold.

Store svingninger i utbetaling av utbytte gjør at Gini-indeksen for inntekt etter skatt, slik denne anslås ved skatteligningen, ikke gir et fullgodt bilde av utviklingen i ulikhet fra et år til det neste. For å fange opp den underliggende utviklingen burde en ideelt sett både ta hensyn til utbetalt og tilbakeholdt utbytte ved beregning av inntektstallene. I Statistisk sentralbyrå arbeides det med et prosjekt som kaster mer lys over dette spørsmålet for Norges del, ved at en forsøker å tilordne tilbakeholdt overskudd til eierne av bedriftene. Foreløpige tall for Gini-indeks for dette justerte inntektsbegrepet viser høyere Gini-indeks enn SSBs ordinære serie for hele beregningsperioden 2001 til 2016. Forskjellen mellom den justerte serien og de ordinære tallene fra SSB øker fra 4 prosentenheter i 2002 til 13 prosentenheter i 2007. For årene etter 2007 ligger den justerte Gini-indeksen om lag 7 prosentenheter over de ordinære tallene, dvs. rundt 32 pst.³ Det foreligger ikke tilvarende justerte tall for andre land, og dermed heller ikke grunnlag for å avgjøre i hvilken grad inkludering av anslag for tilbakeholdt utbytte endrer slike

³ Aaberge, R., M. Francesconi, J. Modalsli og O. Vestad. Business income and income Inequality, Mimeo, SSB. Tall oppgitt av forfatterne.

Figur 2.6 Utviklingen i Gini-indeks for Norge 1986–2017. Med og uten aksjeutbytte

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

sammenligninger mellom land som bl.a. er vist i figur 2.5.

Utviklingen i fordelingen av inntekt nasjonalt og internasjonalt de siste 30 årene må ses i lys av at endringene for OECD-landene gjennomgående måles fra et historisk sett lavt nivå, se nærmere omtale i kapittel 7. Det fremgår der at tiden etter midten av 1800-tallet markerer seg som en periode med betydelig og vedvarende økonomisk vekst i mange land og etter hvert også med en markant utjevning av økonomiske og sosiale forskjeller. For Norges del er de samlede inntektene, målt ved brutto nasjonalprodukt per innbygger, 20-doblet gjennom disse 150 årene. Både målt ved brutto nasjonalprodukt per innbygger og forbruk per innbygger, er Norge i dag blant de mest velstående landene i verden, og velstanden er jevnt fordelt.

2.3.2 Utviklingen i realinntekter

Figur 2.7 viser utviklingen i realinntekt før skatt per husholdning i Norge i de siste 30 årene. Det fremgår at veksten har vært svært høy og relativt stabil i hele perioden etter at vi tidlig på 1990-tallet kom ut av vår hjemlige finanskrisen, med noen konjunkturelle variasjoner. Figuren fanger bare opp utviklingen i det første året etter oljeprisfallet i 2014. Ser vi de siste fire årene under ett, har realinntektsveksten vært svak. Utviklingen i

norsk økonomi peker nå oppover, og både Norges Bank og Statistisk sentralbyrå venter vekst i real-lønningene de neste tre årene.

Den sterke og relativt jevne realinntektsveksten frem til oljeprisfallet gjør seg gjeldende både for grupper med relativt lav og relativt høy inntekt. Fra 1986 til 2015 har veksten i realinntekter for den rikeste tidelen av befolkningen (her målt ved grenseverdien P90) og de to tidelene med lavest inntekt (her målt ved grenseverdien P20) vært om lag like sterk. Veksten i P90 har vært om lag 80 prosent, mens veksten i P20 har vært om lag 78 prosent.

Realveksten i medianinntekten (P50) har vært noe svakere enn for øvrige grupper. Det henger trolig sammen med at mange barnefamilier har en inntekt som ligger rundt medianinntekten, og at realverdien av kontantytelser som barnetrygd mv. til barnefamilier, har blitt redusert. Ved vurdering av levestandarden til denne gruppen, må det blant annet også tas hensyn til verdien av et økende barnehagetilbud, som ikke fanges opp av disse tallene. I perioden som dekkes av figuren har barnehagedekningen økt fra om lag 28 prosent, til om lag 90 prosent.

Forskjellene i realinntektsveksten mellom ulike inntektsgrupper har vært klart mindre i Norge enn i USA, sett i forhold til hvor sterk den samlede inntektsveksten har vært. I USA økte realinntekten per husholdning kun med om lag 10 prosent for medianinntekten og 8 prosent for P20 fra 1986 til 2015. Høyinntektsgruppene er de eneste gruppene som har hatt en tydelig vekst i realinntektene i denne perioden. Realinntekten til P90 har økt med om lag 30 prosent. Sterkere vekst i realinntektene i Norge enn i USA skyldes dels at produktivitsveksten har vært litt høyere hos oss, og dels at den betydelige bedringen i forholdet mellom prisen på det vi eksporterer og det vi importerer (bytteforholdet overfor utlandet) har løftet Norges disponible realinntekt utover det produktivitsveksten har gitt grunnlag for. Forskjeller i utviklingen i husholdningenes størrelse og sammensetning kan også ha spilt inn, se avsnitt 2.4.2.

Også etter skatt har realinntektene i Norge økt sterkt siden midten av 1980-tallet. Fra 1986 til 2017 økte medianinntekten justert for husholdningenes størrelse og sammensetning med 78 prosent, mens gjennomsnittsinntekten etter skatt for 1. og 10. desil økte med henholdsvis 56 og 122 prosent. Innenfor laveste desil var inntektsutviklingen gjennomgående svakere for gruppene med lavest inntekt, mens det var motsatt innenfor øverste desil. Dette har bidratt til oppgangen i Gini-indeksen.